ดิจิตอลอีสาน...ใบลานอิเลคทรอนิกส์

นำเสนอเมื่อ : 21 ต.ค. 2552

คนรุ่นใหม่สืบสานภูมิปัญญาอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ก่อตั้งโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน แปรรูปใส่แพ็กเกจทันสมัยในรูปแบบใบลานอิเลคทรอนิคส์

“คั่นอยากกินข้าวให้ปลูกใส่พะลานหิน คั่นอยากเป็นปราชญ์มีศีลให้แก้ซิ่นในวัด”

แม้คำผญาอีสานนี้จะแปลตามตัวได้ว่า "ถ้าอยากกินข้าวให้ปลูกใส่ลานหิน ถ้าอยากเป็นปราชญ์ที่มีศีลให้แก้ผ้าซิ่นในวัด" แต่หากถอดความหมายซึ่งเป็นปริศนาธรรมจากคำผญานี้ จะได้ความหมายว่า ถ้าอยากได้บุญและเมื่อตายไปในภพหน้าจะมีข้าวกินต้องนำข้าวไปใส่บาตรพระ ถ้าอยากเป็นนักปราชญ์ที่มีศีลในชาตินี้ให้แก้ผ้าซิ่นที่ใช้ห่อคัมภีร์ใบลานในวัดเพื่อศึกษาคัมภีร์ใบลาน

คำผญานี้ได้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของผู้คนในยุคก่อน ที่ใช้ผ้าซิ่นในการห่อคัมภีร์ใบลานไว้ แต่วันนี้ชะตากรรมของใบลานจำนวนมากกำลังสูญหายไป พร้อมๆ กับภูมิปัญญาล้ำค่ามากมาย ที่อาจจะดับสูญตามไป

ตามรอยใบลาน

การค้นหาใบลานตามวัดต่างๆ ในเขตภาคอีสานเกิดขึ้นมาได้ระยะหนึ่งแล้ว ด้วยหวังจะรวบรวมและสานต่อองค์ความรู้ที่คัมภีร์ใบลานได้จารึกไว้

โครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานฯ จัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2546 เป็นโครงการที่รองศาสตราจารย์ ดร.ภาวิช ทองโรจน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคามในขณะนั้น ให้จัดตั้งขึ้น ด้วยเล็งเห็นว่าควรมีการดำเนินการด้านการสำรวจ อนุรักษ์และเอกสารใบลานอย่างจริงจัง เพราะเอกสารใบลานเป็นเอกสารชั้นต้นที่มีความสำคัญต่อวงวิชาการเป็นอย่างมาก เนื่องจากในอดีต การบันทึกสรรพวิชาการ คติความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วีถีชีวิตและการสร้างสรรค์ของผู้คนในท้องถิ่น จะบันทึกไว้ในใบลานโดยใช้ตัวอักษรโบราณที่ใช้ในชุมชนนั้นเขียนบันทึกไว้ ซึ่งบรรดาข้อมูลที่อยู่ในเอกสารใบลานเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา วิถีชีวิตชุมชน ความศรัทธาความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีคุณค่าต่อการศึกษาอย่างยิ่ง

หากย้อนกลับไปเมื่อ 20 ปีก่อน การอนุรักษ์ใบลานได้ทำในกลุ่มของพระภิกษุสงฆ์และศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานบางแห่ง แต่เนื่องจากขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและไม่มีผู้สืบทอด งานอนุรักษ์จึงค่อยๆ จางหายไป เช่นเดียวกับเมื่อครั้งมหาวิทยาลัยมหาสารคามยังมีฐานะเป็นวิทยาลัยครูมหาสารคาม ได้จัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเพื่อสำรวจและจัดทำบัญชีคัมภีร์ใบลานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่าถูกเก็บรักษาในที่ใดบ้าง

แม้จะไม่ประสบผลสำเร็จอย่างที่คาดหวัง แต่การทำงานของคณะทำงานไม่ได้สูญเปล่า เพราะเมื่อ **ผศ.วีณา วีสเพ็ญ** ประธานโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานฯ ได้เริ่มงานอนุรักษ์โดยสานต่อการรื้อฟื้นและคัดสรรภูมิปัญญาที่จารึกในใบลาน...อีกครั้ง

“เราเริ่มต้นศึกษาค้นคว้าใบลานในวัดเป็นที่แรก เพราะในสมัยก่อนวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นที่เก็บรักษาตำราและคัมภีร์ใบลานที่จารึกคัมภีร์ทางศาสนาพุทธด้วยอักษรธรรม ซึ่งเป็นตัวอักษรโบราณ แต่ถ้าเป็นงานวรรณคดีด้านวรรณกรรมจะจารึกด้วยตัวอักษรไทยน้อย นอกจากนี้ยังมีนิทานพื้นบ้าน กฎหมายและตำรายา”

สำหรับการทำงานของโครงการดังกล่าว ผศ.วีณา บอกเล่าว่า
การทำงานของคณะทำงานจะทำหน้าที่ตรวจสอบ รักษา
และคัดแยกเพื่อเก็บข้อมูลทำเป็นรูปเล่มและมอบให้กับทางวัด 1 เล่ม และโครงการเก็บไว้ 1 เล่ม
ซึ่งการทำงานของโครงการนี้จะต่างจากโครงการอื่นๆ ตรงที่จะไม่นำวัสดุสิ่งของที่ศึกษากลับมาเก็บไว้
แต่จะบันทึกภาพทั้งภาพนิ่งและภาพวิดีโอ ถ้าเป็นเอกสารใบลานที่สำคัญก็จะทำสำเนา ถอดแปลไว้

“ปัจจุบันชุมชนเข้าใจแล้วว่าการเคลื่อนย้ายวัตถุโบราณ เอกสารโบราณ
ทำให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เสียหายไป เราก็จะวิเคราะห์ทำนายประวัติศาสตร์ผิดไป ชุมชนเขารักของเขา”

ประธานโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานฯ กล่าวถึงการทำงานอีกส่วนหนึ่งของโครงการว่า
เมื่อสำรวจใบลานเรียบร้อยแล้ว อีกหน้าที่หนึ่งของโครงการคือ การถอดแปลคัมภีร์ใบลานเพื่อพิมพ์เผยแพร่
โดยการถอดแปลใบลานนั้นต้องตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องของ "ตำรายา"
ในเอกสาร 8 อันดับแรกตามนโยบายของโครงการที่จะถอดแปลและพิมพ์เผยแพร่เป็นตำรายาพื้นบ้าน

“ข้อมูลจากใบลานอาจมีตัวยาดีๆ ที่เป็นสมุนไพรพื้นบ้าน ซึ่งหมอยา
บุคลากรด้านเภสัชศาสตร์ได้นำไปปรุง ทดลองแล้วนำไปใช้เป็นภูมิปัญญาของไทย ลดการซื้อยาจากต่างประเทศ
สอดคล้องกับการตั้งหน่วยงานแพทย์แผนไทย แพทย์ทางเลือกของกระทรวงสาธารณสุข"

ในแง่ประโยชน์ของการเผยแพร่ตำรายา ผศ.วีณาเห็นว่า ปัจจุบันทั่วโลกกำลังยื้อแย่งเรื่องภูมิปัญญา
และนำเอาองค์ความรู้ไปจดสิทธิบัตร
ดังนั้นการถอดแปลตำรายาโบราณนอกจากจะเป็นผลดีต่อหมอยาพื้นบ้านที่จะได้เรียนรู้เพิ่มเติมแล้ว
ยังทำให้นักวิชาการนำไปศึกษาพัฒนาและกระทรวงสาธารณสุขก็นำผลงานที่โครงการอนุรักษ์ใบลานได้ศึกษา
ไปเข้าสู่กระบวนการให้คณะกรรมการศึกษาและอนุมัติเพื่อปกป้องให้เป็นเอกสารของชาติ
ก่อนที่จะมีใครมาแอบเด็ดยอด

ตามหาภูมิปัญญา

สำหรับบรรยากาศการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมใบลาน
จำเป็นต้องใช้ความระมัดระวังและความรอบคอบเพื่อให้ใบลานอยู่ในสภาพใกล้เคียงกับของเดิมมากที่สุด

ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ พนักงานการศึกษา โครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานฯ
ยกตัวอย่างการทำงานของทีมงานที่วัดโพธาราม อ.จังหาร จ.ร้อยเอ็ดว่า
เป้าหมายอันดับแรกคือการตรวจสอบว่ามีการคงอยู่ของคัมภีร์ใบลานมากน้อยแค่ไหน
จากนั้นก็จะเข้าไปศึกษาสำรวจเพื่อคัดแยกใบลานที่ชำรุดและที่อ่านได้ โดยการจำแนกตามขนาดจะได้ 2 ขนาดคือ
ใบลานสั้นเรียกว่า "หนังสือก้อม" และใบลานยาวเรียกว่า "หนังสือผูก" จากนั้นก็นำมาทำความสะอาด
จำแนกหมวดหมู่และรักษาสภาพใบลาน

“ในการตรวจเช็ค ก็ตรวจดูชื่อเรื่อง และจัดหมวดหมู่ว่าอยู่ในหมวดใด เช่น พระวินัย พระสูตร
พระอภิธรรม และหมวดหมู่อื่นเช่น หมวดเบ็ดเตล็ด”

ณรงค์ศักดิ์เล่าต่อไปว่า ผู้คนในสมัยก่อนเชื่อว่าคัมภีร์ใบลานเป็นของสูง
เนื่องจากเป็นแหล่งให้ความรู้ความเจริญแก่ผู้เล่าเรียน
ดังนั้นเรื่องราวที่บันทึกลงในใบลานจึงมีความสำคัญในเชิงสังคม ความเชื่อ ความศรัทธาและวัฒนธรรมประเพณี
ซึ่งเจ้าหน้าที่จะเก็บรวบรวมเพื่อวางฐานข้อมูลคัมภีร์ใบลานของภาคอีสาน
และเพื่อศึกษาเอาองค์ความรู้ที่ถูกต้องไปใช้ประโยชน์ต่อสังคม เจ้าหน้าที่จึงทำงานด้วยความละเอียดอ่อน
ระมัดระวังเพื่อไม่ให้เนื้อหาจากใบลานตกหล่นเลยแม้แต่น้อย

สำหรับใบลานในภาคอีสานได้ถูกจารด้วยตัวอักษร 3 แบบคือ ธรรมอีสาน ขอม และไทยน้อย
ซึ่งแต่ละแบบมีรายละเอียดแตกต่างกันไป และจำเป็นต้องมีการเรียนภาษาโดยตรง จึงจะอ่านออก

“ใบลานเริ่มหมดความสำคัญเมื่อจอมพลป. พิบูลสงครามเข้ามามีอำนาจ
และสถาปนาให้ลัทธิชาตินิยมเติบโตขึ้น โดยส่วนหนึ่งพยายามนำใบลานไปเผา ทำให้ใบลานเก่าๆ
ที่ถูกจารด้วยองค์ความรู้และคำสอนๆ ต่างๆ สูญหาย อีกทั้งการเรียนที่วัดค่อยๆ หมดความสำคัญลง

ถือเป็นการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัย”

แต่เพื่อเป็นการสืบสานความรู้จากใบลาน และภาษาที่จารบนใบลาน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้บรรจุภาษาโบราณภาษาอีสานไว้ในหลักสูตรของคณะอย่างน้อย 3 วิชาเอก เพื่อสร้างนิสิตรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านอักษรโบราณไว้รับช่วงต่อ แล้วยังได้เดินหน้างานอนุรักษ์เชิงรุกโดยการจัดอบรมความรู้เกี่ยวกับอักษรโบราณที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ใบลานอีสาน แก่ครู นิสิต นักศึกษา และนักเรียน ตลอดจนพาลงพื้นที่จริงเพื่อดูใบลานของวัดที่ยังไม่มีการสำรวจจัดหมวดหมู่ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรมตระหนักถึงความสำคัญของตนเองที่จะลุกขึ้นมาอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน

ผศ.วีณา เสริมว่า นอกจากนี้ยังมีโครงการถวายการสอนแด่พระสงฆ์ โดยหวังว่าท่านจะเป็นหลักของสังคมในการถ่ายทอดความรู้และอนุรักษ์ใบลานเช่นในอดีต

“ในอนาคตโครงการนี้จะพัฒนาเป็นศูนย์กลางสารสนเทศเอกสารโบราณอีสาน เป็นศูนย์ข้อมูลที่เป็นที่แรกของการเริ่มต้นสืบค้นข้อมูลของภาคอีสาน”

ใบลานยุคจิติตอล

แม้โครงการตามรอยใบลานจะเดินหน้าต่อไปไม่หยุดยั้ง แต่อีกด้านหนึ่ง มีความพยายามจะปรับเปลี่ยนใบลานจากใบไม้ ให้มีความทันสมัยขึ้น ในรูปแบบของใบลานอิเลคทรอนิคส์

ด้วยปณิธานของโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานที่ว่า "อนุรักษ์ของเดิม เพิ่มของใหม่ เชิดชูไว้ซึ่งภูมิปัญญาอีสาน" ได้ผลักดันให้การทำงานของโครงการดำเนินไปจนถึงขั้นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคัมภีร์ใบลาน ทั้งการวิจัยพื้นฐานและการวิจัยประยุกต์โดยเน้นการวิจัยแบบสหวิทยาการเพื่อนำองค์ความรู้จากใบลานไปใช้ประโยชน์

ล่าสุดการโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานได้เดินหน้าโครงการโดยร่วมกับคณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อบูรณาการความรู้และการทำงานที่นำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการบันทึกข้อมูลคัมภีร์ใบลาน เพื่อสร้างฐานข้อมูลในการสืบค้นข้อมูลความรู้จากใบลาน

ผศ.วีณา อธิบายถึงการพัฒนาฐานข้อมูลเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้จากใบลาน ว่าเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ สังกัดสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) กับการกลุ่มอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เพื่อพัฒนาโครงการวิจัย โดยใช้ศักยภาพของการทำงานและภูมิรู้จากอ.ชุมศักดิ์ สีบุญเรือง รองคณบดีฝ่ายวิชาการและประกันคุณภาพ คณะวิทยาการสารสนเทศ ม.มหาสารคาม และคณะทำงานในด้านเทคโนยีการสร้างฐานข้อมูลเพื่ออนุรักษ์ตัวอักษรที่จารึกข้อมูล ภูมิปัญญาของคนสมัยโบราณไม่ให้สูญหายไปตามการผุพังของใบลาน และนำไปสู่การเผยแพร่ต่อสังคมและนักวิชาการ โดยง่ายต่อการสืบค้นข้อมูลในฐานข้อมูลซึ่งเผยแพร่ในเครือข่ายอินเตอร์เน็ตได้อย่างมีคุณภาพ

อาจารย์ชุมศักดิ์ สีบุญเรือง ขยายรายละเอียดให้ฟังว่า เป็นการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานในรูปแบบใบลานอิเล็กทรอนิกส์หรือฐานข้อมูลคัมภีร์ใบลาน ซึ่งโครงการวิจัยนี้ได้รับทุนวิจัยจากโปรแกรมซอฟต์แวร์ประยุกต์เพื่อสารสนเทศและอุปกรณ์การเคลื่อนที่ (IMA) สังกัด สวทช. โดยมีที่มาจากโครงการระดับประเทศที่ชื่อ Digitized Thailand เริ่มต้นโดย ดร.วิรัช ศรเลิศล้ำวาณิช ผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติและเป็นผู้อำนวยการ IMA ซึ่งเป็นการวิจัยและพัฒนาการด้านวิทยาการสารสนเทศเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย

“เนื่องจากโครงการ Digitized Thailand อาจทำทั้งประเทศทีเดียวไม่ไหว จึงได้แบ่งออกเป็นโครงการย่อยคือ Digitized Isan เป็นชุดโครงการใหญ่และจะมีโครงการอื่นๆ เกิดตามมาภายใต้ชื่อ Digitized Isan โดยมีแนวคิดในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาอีสาน โดยใช้ระบบเทคโนโลยีเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสืบค้นและการเก็บอนุรักษ์ ยกตัวอย่าง

ใบลานที่ถูกเก็บไว้ตามวัดอาจผุพังเสื่อมสลายไป ทำให้ตำรายา ข้อมูลสำคัญในอดีต
รากเหงาทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาที่ได้จารึกสูญหายไป
จึงต้องนำเทคโนโลยีมาจัดเก็บขอมูลเหลานี้ไว้ในรูปแบบฐานข้อมูล"

อ.ชุมศักดิ์ ได้กล่าวต่อไปว่า แนวคิดในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาอีสานดังกล่าว
สอดคล้องกับโครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลานที่มีการปริวรรตหรือถอดแปลข้อมูลในคัมภีร์ใบลานเพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญา ไปสู่คนรุ่นหลัง แต่การถอดแปลยังทำได้น้อย เพราะบุคลากรไม่เพียงพอ
ในขณะที่ใบลานก็ผุพังไปทีละน้อย ดังนั้นการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดเก็บโดยใช้คอมพิวเตอร์ ถ่ายภาพ
สแกนแปลงเป็นข้อมูลดิจิตอล กระบวนการเหล่านี้เรียกว่า Digitized จะทำให้การเก็บรักษาข้อมูลใบลานรวดเร็วขึ้น
และเมื่อมีการเก็บใบลานในรูปแบบดิจิตอลก็ทำให้ผู้ที่สนใจศึกษาได้เข้ามาแปล
เป็นการสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาต่อไป

วันข้างหน้า หากเราอยากรู้ข้อมูลเกี่ยวกับตำรายาโบราณ อาจจะเปิดดูที่ใบลานอิเลคทรอนิคส์ที่ถูกดาวน์โหลดเป็นเอ็มพี 3 เรียบรอยแล้ว

ข้อมูลข่าวโดย กรุงเทพธุรกิจ